

# การสื่อสารผ่านความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทจากการแต่งหน้าของร่างทรงในพิธีกรรมรำแม่สะเอง

## COMMUNICATION THROUGH TRANSTEXTUALITY FROM MAKEUP OF MEDIUMS IN MAE SA ENG FOLK DANCE RITUALS

กฤษฎ์ คำนนท์<sup>1\*</sup>

Krit Kamnon<sup>1\*</sup>

<sup>1</sup>รองศาสตราจารย์ ดร.สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

<sup>1</sup>Assoc.Prof.Dr, Program in Communication, Faculty of Humanities and Social Sciences,  
Sisaket Rajabhat University

\*Corresponding Author E-mail : Web\_webmaz@live.com

วันที่รับบทความ 10 กุมภาพันธ์ 2568

วันแก้ไขบทความ 27 เมษายน 2568

วันตอบรับบทความ 29 เมษายน 2568

### บทคัดย่อ (Abstract)

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทจากการแต่งหน้าของร่างทรงในพิธีกรรมรำแม่สะเอง และเพื่อศึกษาลักษณะการใช้รหัสแต่งหน้าของร่างทรงในพิธีกรรมรำแม่สะเอง บ้านโพนปลัด ตำบลสุขสวัสดิ์ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ในลักษณะการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในฐานะผู้สังเกต (Participant as-observation) เกี่ยวกับลักษณะการแต่งหน้าของร่างทรงในพิธีกรรมรำแม่สะเอง จากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) ที่มาจากการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) รวมกับเทคนิคการเลือกตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) จากผู้เชี่ยวชาญที่เป็นบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมรำแม่สะเอง ซึ่งจำแนกเป็น 4 กลุ่ม คือ 1. ครูบาใหญ่แม่สะเอง จำนวน 1 คน 2. ครูบารองแม่สะเอง จำนวน 5 คน 3. ร่างทรง (เจ้าภาพ) จำนวน 1 คน 4. ผู้เข้าร่วมพิธี (คนในครอบครัวเจ้าภาพและญาติพี่น้องในสายตระกูล) จำนวน 5 คน ทั้งหมด จำนวน 12 คน ร่วมกับการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analytics) ผลการศึกษาพบว่า การแต่งหน้าของผู้เข้าทรงแม่สะเองในพิธีกรรมรำแม่สะเอง ได้ปรากฏให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวบท (transtextuality) 2 ลักษณะ คือ 1. การเชื่อมโยงตัวบท (Intertextuality) ในลักษณะของการยืมหรือสำเนาตัวบทอื่นๆ (plagiarism) มาจากภาพของ “พระยาแถน” “ผีฟ้า” หรือ “เทวดา” 2. การเป็น “หุติยบท” (hypertext) โดยการแต่งหน้าเป็นสื่อ (Media) ที่เกิดจากการเลียนแบบ (Imitation) จากการปะติดปะต่อมาจากภาพต้นแบบ (Model) ของ “พระยาแถน” “ผีฟ้า” หรือ “เทวดา” ซึ่งทำหน้าที่ขยายตัวบทดั้งเดิม คือ ใบหน้าของผู้เข้าทรงที่มีฐานะเป็นตัวสื่อ (Medium) หรือเรียกว่า ปฐมบท (hypotext) ทั้งนี้พบว่า การแต่งหน้าของผู้เข้าทรงแม่สะเองได้ใช้รหัสการแต่งหน้า (Makeup code) คือ การแต่งหน้าตามลักษณะบทบาทเฉพาะ (Character Makeup) โดยการ

แต่งหน้าเกิดจากความคิด ความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิด ผสมรวมเข้ากับจินตนาการ จนเกิดเป็นภาพนิมิต (Simulacrum) ที่กลายเป็นความจริงเชิงสมมุติ (Hyperreality) ที่ เป็นความจริงในแบบของตนเอง ส่งผลให้เข้าใจ อัตตของการสื่อสาร (meta communication) คือ “การบำบัดและเยียวยาจิตใจ”

**คำสำคัญ (Keywords) :** การสื่อสาร, ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบท, การแต่งหน้า, ร่างทรง, รำแม่สะเอง

## Abstract

This article aimed to study characteristics and makeup code of transtextuality through makeup of mediums for Mae Sa Eng folk dance rituals in Ban Pone Palat, Suk Sawat Subdistrict, Phrai Bueng District, Sisaket Province. Through a qualitative research methodology using participant observation in the form of participant as observer. This study explores the makeup styles of spirit mediums in the Mae Sa Eng dance ritual. The key informants were selected through purposive sampling combined with the snowball sampling technique. The experts involved in the Mae Sa Eng dance ritual were classified into four groups: 1. one chief Maesaeong master 2. five assistant Maesaeong masters 3. one spirit medium (host) and 4. five ceremony participants (family members and relatives of the host). totaling 12 individuals. The data were analyzed using descriptive analysis. This study revealed that the trans-communication was consisted of 1) plagiarism in the transtextuality was the consequence of images from Thaen (mandate of heaven), Phi Fah (souls or spirits) or angels and 2) hypertext in makeup as a media was from the imitation of models of Thaen, Phi Fah or angels clarifying faces as a medium of the medium. Furthermore, makeup code of the medium was a character makeup using idea, belief, feeling and imagination, resulting simulacrum. Its process was led to hyperreality which caused mental treatment and remedy (meta communication) eventually.

**Keywords:** communication, transtextuality, makeup, mediums, Thai Northeastern folk dance (Mae Sa Eng dance)

## บทนำ (Introduction)

พิธีกรรมการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ เป็นพิธีกรรมความเชื่อที่มีเรื่องของสิ่งลี้ลับเหนือธรรมชาติ เข้ามาเกี่ยวข้อง คนสมัยก่อนเชื่อว่าสิ่งลี้ลับเหนือธรรมชาติ คือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ผู้ทรงอิทธิฤทธิ์ ทรงพลัง อำนาจ เป็นผู้รู้ ผู้สร้างและสามารถช่วยเหลือมนุษย์โลกให้รอดพ้นจากภัยอันตรายต่างๆ ได้ ด้วยเหตุนี้เมื่อมีผู้เจ็บไข้ได้ป่วยและไม่ทราบสาเหตุ จึงมีการจัดพิธีกรรมรักษาขึ้น โดยมี “ร่างทรง” ผู้ที่สามารถติดต่อสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอัญเชิญ

ให้เข้ามาสังเกตในร่างเพื่อทำนายสาเหตุของอาการเจ็บไข้ได้ป่วยและทำการรักษาผู้ป่วย (กลิ่น คงเหมือนเพชร, 2555)

ชาวกูย บ้านโพนปลัด ตำบลสุขสวัสดิ์ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ มีการนับถือพระพุทธศาสนาควบคู่ไปกับการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผีสง และเทวดาเป็นความเชื่อมาตั้งแต่สมัยบรรพกาลจนถึงปัจจุบัน โดยได้จำแนกผีออกเป็น 2 ประเภท คือ ผีต้อยคุมครองให้อยู่เย็นเป็นสุขและปกป้องรักษาชาวบ้าน และก็ทำให้เกิดความเดือนร้อน ความลำบาก และการเจ็บไข้ได้ป่วยได้เมื่อกระทำการผิดจารีตประเพณี คือ ผีสะเอง ผีแถน ผีบูผีตา และผีบรรพบุรุษ ส่วนผีร้ายมักทำให้เกิดเหตุเภทภัย ภัยอันตราย และเจ็บป่วยได้ คือ ผีเปรตและมีปอบ ชาวกูยนับถือจึงมีการนับถือ ผีสะเอง ผีสะเอง และผีแถน

สะเอง เป็นภาษากูย หมายถึง ผีแหม่ม ชาวกูยเชื่อว่าในลักษณะผสมผสานพราหมณ์ พุทธ ผี โดยมีความเชื่อว่า ผีแหม่มเป็นผีที่อยู่ในประเภทเดียวกับผีผ้า ผีแถน พิธีกรรมพ้อนสะเองนี้เป็นพิธีกรรมการเข้าทรงผีแหม่มเพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บ อันเนื่องมาจากการผิดครู ผิดผี ผิดของรักษา เช่น ถูกผีวิญญาณบริชาดกระทำ จึงกลายเป็นผีที่ต้อยยาก วิญญาณรอนเร่เพนจร ไม่มีศาลสิงสถิต โดยเชื่อว่าสาเหตุที่ผีกระทำให้เจ็บป่วย เนื่องจากกระทำความผิดต่อผีบรรพบุรุษหรือทำผิดต่อข้อห้าม (Taboo) และของรักษาต่างๆ ที่เป็นจารีตของสังคม (กนกวรรณ ระลึก, 2542: 4) ทุกปีชาวกูย บ้านโพนปลัด ตำบลสุขสวัสดิ์ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ ได้มีการจัดพิธีเซ่นสรวงบูชาเลี้ยงผีสะเอง ในการประกอบพิธีกรรมส่วนใหญ่มาจากในชุมชนมีผู้ป่วยที่ทางการแพทย์หรือวิทยาศาสตร์ไม่สามารถรักษาได้ จึงต้องมีเข้าหาหมอทรงเพื่อหาสาเหตุของความเจ็บป่วยด้วยการประกอบพิธีกรรมรำแม่สะเอง

พิธีกรรม “แม่สะเอง” เป็นการกัณฑ์ นำเครื่องเซ่นไหว้บูชา บรรเลงดนตรีประกอบ นำนางกรรมรายรำเต้นร่อน เพื่อบูชาและแสดงความเคารพนับถือ โดยร่างทรงจะติดต่อสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเชิญให้เข้ามาสิงสถิตในร่างและรับเอากำเนิดหรือสะเองมาเป็นเครื่องบูชาประจำบ้านต่อไป สร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ครอบครัวและชุมชนให้เหนียวแน่น (ศิริรัตน์ ไชยศิวิมมล และคณะ, 2565: 194-195) พิธีกรรมรำแม่สะเองถูกนำเข้ามาใช้เพื่อยกระดับของสถานะทางด้านจิตใจของผู้ป่วยที่อยู่ในสภาวะความเครียด วิตกกังวลทางด้านจิตใจและความเจ็บป่วยทางด้านร่างกาย เพื่อให้เกิดการผ่อนคลายความรู้สึก ฉะนั้นพิธีกรรมรำแม่สะเองจึงเป็นการสร้างพลังทางอารมณ์ความรู้สึก (Emotional energy) และสร้างอารมณ์ร่วมกัน (Collective emotion) อันนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติตามคติความเชื่อ จารีต ประเพณีและบรรทัดฐานของสังคม

เมื่อพิจารณาถึงพิธีกรรมรำแม่สะเอง ถือเป็นกระบวนการสื่อสารกระบวนการหนึ่งที่ใช้องค์ประกอบต่างๆ ในพิธีกรรม เช่น การแสดง การรำ การร้องกลอนลำ เครื่องดนตรี เครื่องแต่งกาย เครื่องคาย และเครื่องสังเวท การไหว้ครู ที่ล้วนแล้วแต่สื่อความหมายในบริบทนั้นๆ เมื่อพิจารณาถึงพิธีกรรมรำแม่สะเอง ในแต่ละช่วงล้วนก็มีการสนทนาโต้ตอบกันระหว่างผู้ร่วมพิธีกรรมทุกคนในฐานะตัวแทนหรือร่างทรงของผีฟ้าคล้ายกับการแสดงละครรูปแบบหนึ่งที่มีการสื่อสารในหลายระดับ ปรากฏให้เห็นจากการสื่อสารผ่านการสนทนาโต้ตอบกันระหว่าง “ผีผ้า” กับร่างทรง ร่างทรงกับผู้ป่วย และร่างทรงกับผู้เข้าร่วมพิธี ซึ่งเป็นการสื่อสารที่ช่วยบำบัดเยียวยา ลดภาวะ

ความตึงเครียดทางด้านจิตใจ ซึ่งส่งผลให้ผู้ป่วยและผู้ร่วมพิธีกรรมเกิดมีสุขภาพจิตที่ดี มีกำลังใจ มีแรงผลักดันในการที่จะเผชิญปัญหา แก้ไขปัญหา และต่อสู้ชีวิตต่อไป

ในพิธีกรรมรำแม่สะเอง ของชาวกูย บ้านโพนปลัด ตำบลสุขสวัสดิ์ อำเภอยะโฮรี จังหวัดศรีสะเกษ ผู้วิจัยสังเกตเห็น “ร่างทรง” ได้มีการใช้แป้งฝุ่นทาหน้าบนใบหน้าในขณะที่ประกอบพิธีกรรม ซึ่งการทาแป้งฝุ่นนั้นก็เปรียบเสมือนการแต่งหน้า ผู้วิจัยเชื่อว่า การสื่อสารที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นชิ้นงานที่เป็นต้นฉบับ (Original) แต่เกิดจากการแปลงรูปของการสื่อสารจากที่เคยมีมาก่อน ดังนั้นผู้วิจัยจึงพิจารณาว่า การแต่งหน้าเป็นการสื่อสาร (Makeup as communication) ที่สามารถสื่อความหมายได้อย่างมากมาย และแม้แต่การทาแป้งเพียงนี้ก็ถือว่าเป็นการแต่งหน้าได้เช่นเดียวกัน สำหรับการสื่อสารด้วยการแต่งหน้าในพิธีกรรมรำแม่สะเองได้เกิดจากการแปลงรูปการสื่อสารของใบหน้าดั้งเดิมของร่างทรงที่เป็นตัวสื่อ (Medium) และเมื่อเกิดการแต่งหน้า (การทาแป้งฝุ่น) ใบหน้าก็กลายเป็นตัวสื่อ (Media) อีกตัวที่ซ้อนทับกันการสร้างและสื่อความหมายในบริบท (Context) ของพิธีกรรมรำแม่สะเอง

ผู้วิจัยสนใจเรื่องการสื่อสารด้วยการแต่งหน้าของร่างทรงในพิธีกรรมรำแม่สะเอง โดยการแต่งหน้าของร่างทรงนั้นไม่ได้ถูกนำมาใช้เพื่อสร้างความงามเพียงอย่างเดียว แต่การแต่งหน้าเปรียบเสมือน “หน้ากาก” ที่ถูกนำมาใช้เพื่อปกปิด อำพราง และเสริมสร้างบุคลิกลักษณะและช่วยในการแสดงสถานะภาพ บทบาทและหน้าที่ให้แก่นุชชโยไปตามแต่จุดประสงค์ที่แตกต่างกัน ดังนั้นในการวิจัยนี้ได้ศึกษาผ่านฐานคิดของสำนักเทคโนโลยีเป็นตัวกำหนด (Technological Determinism) โดยนิยามการสื่อสารที่ว่า “การสื่อสารคือการสร้างและการแลกเปลี่ยนของความหมาย” มุ่งศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทจากการแต่งหน้าของร่างทรงในพิธีกรรมรำแม่สะเอง และลักษณะการใช้รหัสแต่งหน้าของร่างทรงในพิธีกรรมรำแม่สะเอง บ้านโพนปลัด ตำบลสุขสวัสดิ์ อำเภอยะโฮรี จังหวัดศรีสะเกษ โดยการแต่งหน้าสามารถสร้าง แลกเปลี่ยนความหมาย และสามารถขยายประสบการณ์การรับรู้ของมนุษย์ให้กว้างขวางออกไปอย่างไม่หยุดยั้ง โดยมีประโยชน์ต่อสมาชิกในชุมชนทางด้านการบำบัดสภาพจิตใจ การดำรงชีวิต และผลานความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มคน ครอบครัวและชุมชนให้เหนียวแน่นและกลมเกลียวกัน

### วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objectives)

1. เพื่อศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทจากการแต่งหน้าของร่างทรงในพิธีกรรมรำแม่สะเอง บ้านโพนปลัด ตำบลสุขสวัสดิ์ อำเภอยะโฮรี จังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อศึกษาลักษณะการใช้รหัสแต่งหน้าของร่างทรงในพิธีกรรมรำแม่สะเอง บ้านโพนปลัด ตำบลสุขสวัสดิ์ อำเภอยะโฮรี จังหวัดศรีสะเกษ

## ประโยชน์ของการวิจัย

งานวิจัยนี้ทำให้เข้าใจลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทและการใช้รหัสในการแต่งหน้าของร่างทรงในพิธีกรรมรำแม่สะเอง ซึ่งองค์ความรู้ที่ได้สามารถนำไปต่อยอดทางด้านการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านการสื่อสาร และสามารถผลิตสื่อ ผลิตชิ้นงาน และผลิตผลงานทางด้านนิเทศศาสตร์ที่สามารถขยายประสบการณ์ด้านการรับรู้ และสร้างเกิดความเข้าใจร่วมกัน (Mutual understanding) ของสมาชิกในสังคมได้

## ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จำกัดขอบเขตของงานวิจัยโดย ศึกษาเฉพาะการสร้างความหมายของการแต่งหน้าของร่างทรงในพิธีกรรมรำแม่สะเองที่ปรากฏในพิธีกรรมแม่สะเองของชาวกูย บ้านโพนปลัด ตำบลสุขสวัสดิ์ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ ในปี พ.ศ. 2565 เท่านั้น

## ข้อสันนิษฐานในงานวิจัย

การแต่งหน้าของร่างทรงในพิธีกรรมรำแม่สะเองเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป สำหรับการใช้รหัสแต่งหน้าเป็นการใช้รหัสที่เปรียบเสมือนจารีต ทำเนียบปฏิบัติที่ช่วยเสริมสร้างและส่งเสริมถึงบุคลิกลักษณะของผู้เข้าทรงในขณะที่ประกอบพิธีกรรมรำแม่สะเอง ทั้งนี้การแต่งหน้าที่เกิดขึ้นสามารถกำหนด ขยายประสบการณ์ในการรับรู้ และช่วยบำบัดรักษาทางด้านจิตใจให้แก่ผู้ป่วยที่เป็นสมาชิกในชุมชนได้

## แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

### 1. แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างตัวบท (transtextuality)

Gerard Genette ใช้แนวคิดเรื่อง Transtextuality เพื่อแสดงให้เห็นว่าตัวบทสามารถถูกแปลออกมาอย่างมีระบบและมีความหมายที่สามารถเข้าใจได้และการกระทำเช่นนั้น Genette ได้แยกย่อยคำว่า Transtextuality ออกเป็นอีก 5 ประเภท (อ้างถึงในเจริญพงศ์ ศรีกุล, 2550) ได้แก่ Intertextuality Paratextuality Metatextuality และ Architextuality ดังนี้

1.1 ลักษณะสัมพันธ์บท (Intertextuality) คือ ลักษณะความสัมพันธ์ของตัวบท 2 ตัวบทหรือมากกว่าที่ปรากฏอยู่ร่วมกันหรือการที่ตัวบทหนึ่งปรากฏอยู่ในตัวบทอื่นๆ ซึ่งเกิดขึ้นในลักษณะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นปรากฏชัดเจนมากหรือน้อยก็ตาม

1.2 ลักษณะการเป็นปรสิตของตัวบท (Paratextuality) เป็นความสัมพันธ์ของตัวบทที่เรียกว่า “ปรสิตสาร” ซึ่งอยู่แวดล้อมตัวบทและช่วยประกอบตัวบทนั้นๆ เป็นตัวบทที่สมบูรณ์

1.3 ลักษณะอัตตะของตัวบท (Metatextuality) เป็นลักษณะความสัมพันธ์ของตัวบทซึ่งเชื่อมโยงสัมพันธ์กันในลักษณะที่ตัวบทหนึ่งทำหน้าที่อธิบายอีกตัวบทหนึ่ง

1.4 ลักษณะการเป็นทิวติบ (Hypertextuality) หรือลักษณะตัวบทลำดับที่สอง ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ของตัวบทโดยตัวบทหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นภายหลัง เรียกว่า ทิวติบ ทำหน้าที่ขยายอีกตัวบทหนึ่งซึ่งเคยมีอยู่เดิม เรียกว่า ปฐมบท ซึ่งอยู่ในรูปแบบของการเลียนแบบ การผสมผสาน ลักษณะของตัวบทเดิม การล้อเลียนตัวบทเดิมและสุดท้าย

1.5 ลักษณะพันธุบท (Architextuality) พันธุบท เป็นความสัมพันธ์ที่รวมเอาความเชื่อมโยงของตัวบท แต่ละตัวบทต่อสิ่งที่ตัวบทนั้นนำเสนอ

สำหรับการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทมาวิเคราะห์ลักษณะสัมพันธ์บทและลักษณะการเป็นทิวติบ เพื่อวิเคราะห์ลักษณะของการแต่งหน้าของร่างทรงในพิธีกรรมรำแม่สะเองที่เป็นตัวบท (text) หรือตัวสาร (Message) มีความลักษณะการเชื่อมโยงตัวบทกับตัวบทอื่นๆ ในการสื่อความหมายให้เกิดขึ้น

## 2. แนวคิดสัญวิทยาวิทยา (Semiology)

ผู้วิจัยใช้ฐานคิดผ่านมุมมองของ John Fiske (1990) ที่ได้นำเสนอวิธีการที่ใช้ในการสำหรับการศึกษาสัญวิทยา (Semiology) หรือสัญศาสตร์ (Semiotics) โดยให้ความสำคัญในการศึกษา 3 ส่วน คือ

1. การศึกษาเรื่องของสัญลักษณ์ (Sign) เป็นการศึกษาถึงความแตกต่างของเครื่องหมายต่างๆ เป็นการศึกษาถึงวิธีการสื่อความหมาย โดยอาศัยความสัมพันธ์ของความหมายที่เกิดจากข้อตกลงของผู้ใช้ความหมายซึ่งเป็นผู้ประกอบสร้างเครื่องหมายในการสื่อความหมายขึ้นมาใช้ในแต่ละสังคมวัฒนธรรม

2. การศึกษาในเรื่องรหัส (Code) หมายถึง ระบบสัญลักษณ์ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์หรือธรรมเนียมปฏิบัติที่เป็นที่ยอมรับของคนในแต่ละสังคมวัฒนธรรม โดยเป็นรหัสพฤติกรรมและรหัสการใช้ความหมายที่อยู่ในลักษณะของสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ปรากฏอยู่เฉพาะในสังคมและวัฒนธรรมนั้น

3. วัฒนธรรม (Culture) คือ สัญลักษณ์ (Sign) และรหัส (Code) จะมีการทำงานหรือปฏิบัติการที่อยู่ในแต่ละวัฒนธรรม ดังนั้นสัญลักษณ์และรหัสนั้นจะดำรงและมีความสัมพันธ์หรืออยู่ภายใต้กรอบของแต่ละวัฒนธรรมและที่สำคัญก็คือนั้นจะมีความหมายเฉพาะเมื่ออยู่ในวัฒนธรรมนั้นๆ

สำหรับการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิดสัญวิทยามากรอบในการวิเคราะห์ถึงการแต่งหน้าที่มีฐานะเป็นบทหรือตัวสารที่เกิดจากนำเอาเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ต่างๆ มาผสมรวมกันผ่านการจัดการด้วยการใช้รหัส เพื่อสร้างความหมายของการแต่งหน้าของร่างทรงในพิธีกรรมรำแม่สะเองให้เกิดขึ้น

## 3. แนวคิดเรื่องสื่อก็คือสาร (Medium is the message)

แนวคิดพื้นฐานของ McLuhan (1964) ต่อเทคโนโลยีการสื่อสารที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ของมนุษย์ กล่าวคือ สื่อทุกชนิด (Media) คือ สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการขยายด้านประสบการณ์ด้านผัสสะของมนุษย์ (Extension of Experience) สำหรับความสนใจเรื่องสื่อกับประสบการณ์ของมนุษย์นั้นจุดเด่นของ McLuhan อยู่ที่ที่เขาไม่สนใจว่า “คนเรามีประสบการณ์กับอะไร” (what we experience) แต่กลับสนใจว่า “คนเรามีประสบการณ์อย่างไร” (How we experience) หากพูดในภาษาการ สื่อสารก็คือ McLuhan ไม่ได้สนใจ “เนื้อหา

ของข่าวสาร”(Content) หากแต่สนใจ “รูปแบบของสื่อ” (form/media) ดังที่อยู่ในข้อสรุปสั้นๆ ของเขาที่ว่า “เพียงแค่ตัวสื่อก็เป็นสารแล้ว” (medium is the message) เนื่องจาก McLuhan คิดว่าเพียงแค่การเปลี่ยนตัวสื่อเท่านั้น ก็จะสร้างผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับประสบการณ์ของมนุษย์แล้ว (กาญจนา แก้วเทพ, 2541: 230 - 238)

ผู้วิจัยเห็นว่าการแต่งหน้าเป็นตัวสื่อที่สามารถนำหนดความหมายและขยายประสบการณ์ในการรับรู้ของมนุษย์ให้กว้างขวางออกไปได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด และการแต่งหน้ายังเป็นส่วนขยายทางด้านจิตใจที่มีผู้ต่อการรับรู้ของสมาชิกในสังคม ในขณะที่เดียวกันการแต่งหน้าก็เป็นการสื่อสารในลักษณะ “สื่อก็คือสาร” จึงนำแนวคิดนี้มาประกอบแนวคิดในการวิเคราะห์ในการวิจัยนี้

#### 4. แนวคิดภาพนิมิต (Simulacrum)

Baudrillard (1999 อ้างถึงใน วริยา นาคจิรัฐกร, 2541) ยังมองว่าการลอกเลียนแบบนี้ทำให้เกิดรูปแบบการจำลองของความจริงที่ปราศจากต้นกำเนิดหรือความจริง นั่นก็คือความจริงนั่นเอง ของเขตของความเหนือจริงนี้ คือ การทำความจริงและจินตนาการได้ผนวกเข้าด้วยกัน จนเราไม่สามารถแยกได้ว่าอะไรคือจริงอะไรคือปลอม ดังนั้นความจริงกับการลอกเลียนแบบ จึงเป็นสิ่งที่เราสามารถเข้าไปมีประสบการณ์ได้โดยไม่มีความแตกต่างกันและจริงๆ แล้วการลอกเลียนแบบยังทำให้เกิดประสบการณ์ที่สมจริงยิ่งกว่าความจริงของมันเสียอีก ดังนั้นเมื่อเส้นแบ่งระหว่างความจริงและจินตนาการถูกกลบไป ความไม่จริงก็ไม่จำเป็นต้องได้รับการตรวจสอบ ความเหนือจริงจึงมีลักษณะที่เป็นจริงมากกว่าจริง เพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นที่อยู่ในยุคนี้ ในมุมมองของ วุฒินันท์ สุนทรขจิต (2551: 303) กล่าวว่า ภาพนิมิต อันหมายถึงสิ่งที่เกิดขึ้นตามมาจากคนที่ผู้คนหรือผู้บริโภคยอมรับว่า สิ่งต่างๆ ที่ถูกทำเลียนแบบหรือทำเสมือนจริงนั้น คือ ความจริงและเกิดเป็นภาพนิมิตหรือจินตนาการที่เกี่ยวข้องขึ้นในความรู้สึก

ผู้วิจัยได้นำแนวความคิดเรื่องภาพนิมิต เพื่อนำมาใช้อธิบายถึงลักษณะของการแต่งหน้าของผู้เข้าทรงแม่สะเองเกิดเป็นภาพนิมิต ซึ่งถูกทำเทียมหรือจำลองขึ้นมาจนกลายเป็นความจริงในแบบของตนเอง และไม่จำเป็นต้องไปตามหาความเป็นจริงของการแต่งหน้าของผู้เข้าทรงแม่สะเองในพิธีกรรมรำแม่สะเองอีกต่อไป

#### 5. แนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรมรำแม่สะเอง

พิธีสะเอง เป็นพิธีกรรมที่เกิดจากความเชื่อและความศรัทธาในการรักษาคนไข้ด้วยวิธีการประกอบพิธีกรรม สาเหตุที่ประกอบพิธีกรรมนี้เกิดจากมีชาวบ้านหรือสมาชิกในครอบครัวไม่สบายเกิด การเจ็บไข้ได้ป่วย ถึงแม้จะรักษาด้วยวิธีการทางแพทย์ปัจจุบันแล้วยังไม่หายก็จะประกอบพิธีกรรมการเล่นสะเองหรือการรำสะเองขึ้นมาเพื่อรักษาผู้ป่วย (พนาสินธุ์ ศรีวิเศษ, 2562: 29) พิธีกรรมเล่นสะเอง ในจังหวัดศรีสะเกษ เนื่องจากชาวไทยกวยมักสร้างชุมชนอยู่ตามป่าตามเขา ฟังพาสั่งศักดิ์สิทธิ์และลี้ลับ จึงเล่นสะเองเพื่อขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ ให้ปกป้องรักษา โดยการติดต่อผ่านร่างทรงของแม่สะเอง เพื่อรำลึกถึงคุณงามความดีของบรรพบุรุษ การเล่นสะเองของชาวไทยกวยนี้จะมีกลองและฆ้อง ผู้ชายตีกลอง แลฆ้อง (วีระ สดุดสังข์, 2542)

พิธีกรรม “แม่สะเอง” ความเชื่อตั้งแต่บรรพชนของชาวกูยในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษที่เชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษ ผีและขวัญว่าเป็นพลังความเชื่อพื้นฐานที่กำหนดวิถีชีวิตในแง่มุมต่างๆ เกิดพฤติกรรมส่งผลในทุกด้านสร้างความมั่นใจ พลังความคิด ปัญญาในการแก้ปัญหาหรือปรับตัว สร้างแรงบันดาลใจความสามัคคี พิธีกรรมต่อสิ่งที่ไม่เห็นธรรมชาติที่ไม่มีตัวตน จากอดีตจนปัจจุบันนำนาฏกรรมมาใช้ในการฟ้อนขอฝน รักษาโรค สุขุขวิญญวณของบรรพบุรุษ เทวดา และศักดิ์สิทธิ์ โดยพิธีกรรมแม่สะเองช่วยให้ปกป้องรักษาผ่านร่างทรงของแม่สะเองถือเป็นการให้กำลังใจจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวกูย ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้เป็นความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการรำแม่สะเองในการวิเคราะห์เนื้อหาของการวิจัย

### ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการใช้การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในลักษณะการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในฐานะผู้สังเกต (Participant as-observation) ร่วมกับการใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) และการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) โดยการใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) รวมกับเทคนิคการเลือกตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) จากผู้เชี่ยวชาญที่เป็นบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมแม่สะเอง ซึ่งจำแนกเป็น 4 กลุ่ม คือ 1. ครูบาใหญ่แม่สะเอง จำนวน 1 คน 2. ครูบารองแม่สะเอง จำนวน 5 คน 3. ร่างทรง (เจ้าภาพ) จำนวน 1 คน 4. ผู้เข้าร่วมพิธี (คนในครอบครัวเจ้าภาพและญาติพี่น้องในสายตระกูล) จำนวน 5 คน ทั้งหมด จำนวน 12 คน ร่วมกับการใช้ประสบการณ์ของผู้วิจัยในฐานะที่เป็นช่างแต่งหน้ามาเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล โดยผู้วิจัยได้ประกอบอาชีพเป็นช่างแต่งหน้าที่มีประสบการณ์มากกว่า 20 ปี โดยใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analytics) เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์เนื้อหา หาข้อสรุปและความชัดเจน การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้แบบสัมภาษณ์

### ผลการวิจัย (Research Results)

#### 1. ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทจากการแต่งหน้าของร่างทรงในพิธีกรรมแม่สะเอง บ้านโปนปลัด ตำบลสุขสวัสดิ์ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ

ผลการวิจัยพบว่า การแต่งหน้าของผู้เข้าทรงแม่สะเองในพิธีกรรมแม่สะเอง ได้ปรากฏให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวบท (transtextuality) 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่หนึ่ง คือ ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทในลักษณะของการเชื่อมโยงตัวบท (Intertextuality) ในลักษณะของการยืมหรือสำเนาตัวบทอื่นๆ (plagiarism) มาจากภาพของ “พระยาแลน” “ผีฟ้า” หรือ “เทวดา” โดยลักษณะการแต่งหน้าด้วยการทาแป้งฝุ่นบนใบหน้าด้วยสีขาว มีลักษณะของการเชื่อมโยงตัวบทกับลักษณะใบหน้าของ “เทวดา” โดยชาวอีสานมีความเชื่อว่า พระยาแลน

หรือผีฟ้า โดยสำหรับคำว่า “แกน” เป็นคำเรียกรวมถึงเทวดา แกนถือเป็นเทวดาที่อยู่ในระดับที่สูงเปรียบเสมือน “พระอินทร์” ส่วนคำว่า “ผีฟ้า” จึงเปรียบเสมือนเป็นเทวดามากกว่าเป็นผี โดยมีสถานะเป็นผีที่อยู่ในระดับสูงกว่า ผีประเภทอื่นๆ ดังที่ครูบาใหญ่แม่สะเอง ได้กล่าวว่า “แบ้งสีขาวเป็นของบริสุทธิ์ มันเป็นตัวแทนของผีฟ้า” เช่นเดียวกับ ครูบารองแม่สะเอง ที่กล่าวว่า “ผีฟ้า เปรียบเสมือนเทวดา เมื่อประกอบพิธีกรรมจึงต้องทาแบ้งขาว เพื่อให้รู้ว่าทางมาในพิธีแล้ว”

ลักษณะที่สอง คือ ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทในลักษณะของการเป็น “หุติยบท” (hypertext) โดยการแตงหน้าเป็นสื่อ (Media) ซึ่งทำหน้าที่ขยายตัวบทดั้งเดิม คือ ใบหน้าของผู้เข้าทรงที่มีฐานะเป็นตัวสื่อ (Medium) หรือเรียกว่า ปฐมบท (hypotext) กล่าวคือ การแตงหน้าของผู้เข้าทรงแม่สะเองในพิธีกรรมรำแม่สะเอง อยู่ในรูปแบบของการเลียนแบบ (Imitation) ที่มีส่วนมาจากต้นแบบ (Model) โดยมีการปะติดปะต่อมาจากภาพของ “พระยาแกน” “ผีฟ้า” หรือ “เทวดา” ที่เข้ามาผสมรวมกับปฐมบทผสมรวมเข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นการเลียนแบบในลักษณะที่ปราศจาก “การเสียดสี” แต่เป็นการสร้างตัวบทขึ้นใหม่ที่ได้ผสมผสานกับการใช้จินตนาการสร้างสรรค์ (Creative Imagination) ซึ่งปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดออกมาในระดับผิวหน้า (Surface Level) ดังนั้นจากลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทที่เกิดขึ้นจากการแตงหน้าของร่างทรงในพิธีกรรมรำแม่สะเอง ถือเป็นการผลิตซ้ำภาพของ “พระยาแกน” “ผีฟ้า” หรือ “เทวดา” ที่สื่อความหมายถึงความบริสุทธิ์ ความสงบ และความดีงาม โดยถือเป็นส่วนขยายความรู้สึกทางด้านจิตใจให้แก่ผู้ร่วมพิธีกรรมให้เกิดความสุข ความสบาย อยู่ดีกินดี และแคล้วคลาดปลอดภัยจากอันตราย

## 2. ลักษณะการใช้รหัสแตงหน้าของร่างทรงในพิธีกรรมรำแม่สะเอง บ้านโปงปลัด ตำบลสุขสวัสดิ์ อำเภอนาทวี จังหวัดศรีสะเกษ

ผลการวิจัยพบว่า การแตงหน้าของผู้เข้าทรงแม่สะเองได้ใช้รหัสการแตงหน้า (Makeup code) คือ การแตงหน้าตามลักษณะบทบาทเฉพาะ (Character Makeup) ในบทบาทของ “พระยาแกน” “ผีฟ้า” หรือ “เทวดา” โดยการแตงหน้าเกิดจากความคิด ความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิด ผสมรวมเข้ากับจินตนาการ จนเกิดเป็นภาพนิมิต (Simulacrum) ที่กลายเป็นความจริงเชิงสมมุติ (Hyperreality) ที่ เป็นความจริงในแบบของตนเอง สำหรับการใช้อรหัสแตงหน้าของร่างทรง ส่งผลให้สามารถเข้าใจถึงอัตตของการสื่อสาร (meta communication) คือ “การบำบัดและเยียวยาจิตใจ” ทั้งนี้การแตงหน้าของผู้เข้าทรงแม่สะเองนั้นมีฐานะเป็นตัวสื่อ (Medium) ที่มีบทบาทในการกำหนดเนื้อหาของตัวบท (Text) หรือตัวสาร (Message) ให้ถ่ายทอดความหมายภายใต้บริบท (Context) ของพิธีกรรมรำแม่สะเอง

ทั้งนี้ในการสื่อความหมายด้วยการแตงหน้าของผู้เข้าทรงแม่สะเองในพิธีกรรมรำแม่สะเอง เห็นได้จากเมื่อผู้เข้าทรงแม่สะเองได้ใช้การสื่อสารด้วยการแตงหน้าจากการทาแบ้งผืนสีขาวบนใบหน้า สามารถบ่งบอกถึงในสภาพของมนุษย์ได้ 2 มิติ คือ มิติแรก กรณีที่สวมบทบาทความเป็น “พระยาแกน” “ผีฟ้า” หรือ “เทวดา” โดยการแตงหน้าได้สื่อความหมายถึงความบริสุทธิ์ ความผุดผ่อง และความดีงาม ตามที่ ครูบาใหญ่แม่สะเอง กล่าวว่า “เมื่อ

ผีฟ้า ผีแถน เข้าท่านจะช่วยขจัดปัดเป่าสิ่งที่ไม่ดีออกไปทำให้เกิดความสุขกายสบายใจ ” เช่นเดียวกับ ครูบารองแม่สะเอง ได้กล่าวว่า “ผีฟ้าเป็นตัวแทนของความดีงามและความบริสุทธิ์ ท่านมาดูแลลูกหลานให้สุขกายสบายใจ และคุ้มครองให้อยู่เย็นเป็นสุข ” และมิติที่สอง กรณีสถาปัตยกรรมเป็นภูตผีปีศาจ การแต่งหน้าได้สื่อความหมายถึงความว่างเปล่า ความอ้างว้าง และการไวทุกข์ ดังที่ ครูบารองแม่สะเอง กล่าวว่า “หากภูตผีเข้าร่างทรงจำทำให้เกิดความเจ็บป่วย ความทุกข์ และภัยพิบัติ ” ซึ่งสอดคล้องกับ ผู้เข้าร่วมพิธี กล่าวว่า “บางครั้งผีปีศาจก็มาทำให้ชาวบ้านวุ่นวายทำให้คนในชุมชนเจ็บป่วย และเกิดภัยแล้งขึ้น” ฉะนั้นในการประกอบพิธีกรรมรำแม่สะเอง ผู้เข้าทรงแม่สะเองหรือผู้ทำการสื่อสาร (Communicator) ล้วนแล้วแต่ปราศจากการมีอัตลักษณ์ที่ตายตัว ซึ่งสามารถการแสดงออกบทบาทได้หลายบทบาทในเวลาเดียวกัน ดังนั้นจึงต้องพิจารณาถึงบทบาทที่แสดงออกในแต่ละเวลา (time) และสถานที่ (space) เพื่อทำความเข้าใจถึงการแสดงตัวตน (Self) ของผู้เข้าทรงแม่สะเองหรือผู้ทำการสื่อสารจากบทบาทที่แสดงออกมาเท่านั้น

สำหรับการแสดงบทบาทของผู้เข้าทรงแม่สะเองเมื่ออยู่ในพิธีกรรม พบบทบาท 3 มิติ คือ มิติแรก บทบาทในการสร้างพลังขับเคลื่อนชีวิต คือ การให้กำลังใจในการใช้ชีวิต การทำความเข้าใจชีวิต และการใช้ชีวิตที่สงบสุข มิติที่สอง บทบาทในการอบรม บ่มเพาะ และการขัดเกลาสมาชิกในครอบครัว คือ การบอกกล่าว แนะนำ และสั่งคมให้รู้จักความกตัญญูต่องานบุญตักบาตร การเคารพในเครือญาติ และการเคารพบูชาบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ มิติที่สาม บทบาทในการสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคม คือ การสร้างคุณค่าทางจิตใจ การมีน้ำใจ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และการเพื่อแผ้วแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์ในสังคม มิติสุดท้าย บทบาทในการควบคุมทางสังคม คือ การใช้แนะแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตามขนบธรรมเนียม ประเพณีและจารีตของสังคม โดยทั้งหมดล้วนมีความเชื่อมโยงกันระหว่างความเชื่อทางเรื่องผี ในมิติของพญาแถนซึ่งเป็นผีหรือเทพเจ้าสูงสุดที่ทำหน้าที่ปกปักรักษามนุษย์ ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในเรื่องกรรม ที่มาจากผลของการกระทำ บาป-บุญ การทำความดี การรักษาศีลธรรมอันนำไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุด คือ ความสงบสุขของชีวิตมนุษย์

### อภิปรายผลการวิจัย (Research Discussion)

การศึกษานี้ได้ปรากฏให้เห็นถึงองค์ความรู้ทางด้านการสื่อสาร ประการแรก การแต่งหน้าของผู้เข้าทรงแม่สะเองในพิธีกรรมรำแม่สะเอง ได้แสดงให้เห็น 1. ภาวะของการสื่อสารอะไร 2. ภาวะของการสื่อสารอย่างไร และ 3. ภาวะของการสื่อสารที่ใด โดยการสื่อสารได้เกิดลักษณะที่เรียกว่า “ไตรภาวะ” โดยการแต่งหน้าได้เข้าไปช่วยเสริมสร้างและเติมเต็มความหมายในการแสดงบทบาทให้แก่ผู้เข้าทรงแม่สะเองในพิธีกรรมรำแม่สะเองในฐานะ “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” ที่สมาชิกในพิธีกรรมและสังคมยอมรับกันได้

ประการที่สอง การแต่งหน้าของผู้เข้าทรงแม่สะเองในพิธีกรรมรำแม่สะเอง เป็นการทำให้เหมือนหรือจำลอง (simulation) จนเป็นภาพนิมิต (simulacrum) ซึ่งเป็นความจริงในรูปแบบของมันเป็นเอง และไม่ต้องพิสูจน์หรือตามหาความเป็นจริงอีกต่อไป เพราะการแต่งหน้าของผู้เข้าทรงแม่สะเองในพิธีกรรมรำแม่สะเองเป็นความจริงในแบบของตัวเองและผู้ถูกรักษาและผู้ร่วมพิธีกรรมยอมรับได้ สอดคล้องกับ ศิริชัย ศิริกายะ (2558: 10) กล่าวว่า ขอบเขต

ความเป็นจริงกับความเสมือนจริงมีความคลุมเครืออย่างมาก และไม่มีคำถามว่าอะไรคือตัวจริงอะไรคือสิ่งที่ลอกแบบของจริง เพราะทุกอย่างเป็นความจริงในแบบของตนเองอันเป็นที่ยอมรับได้

ประการที่สาม การแต่งหน้าของผู้เข้าทรงแม่สะเองในพิธีกรรมรำแม่สะเองมีฐานะเป็นสื่อ (Medium) ในเวลาเดียวกันก็เป็นตัวสาร (Message) โดยตัวสื่อสามารถกำหนดความหมายของตัวสาร การแต่งหน้าจึงเป็นการสื่อสารในฐานะ “สื่อก็คือสาร” ตามคำอธิบายของแม็คลูฮัน (McLuhan, 1964) เนื่องจากการแต่งหน้ามีบทบาทมากกว่าตัวสารที่ถ่ายทอดความหมายของการแต่งหน้า ทั้งการแต่งหน้ายังมีอิทธิพลต่อการกำหนดและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ผู้กรูกรักและผู้ร่วมพิธีกรรม

และประการสุดท้ายในการสร้างความหมายด้วยการแต่งหน้าของผู้เข้าทรงแม่สะเองในพิธีกรรมรำแม่สะเอง ที่มีฐานะเป็นตัวบท (Text) จำเป็นต้องอาศัย “การแต่งกาย” ในฐานะตัวบทร่วม (Co-text) ที่เข้ามาแทรกหรือซ้อนทับกัน (Superimpose) เพื่อเสริมสร้างและเติมเต็มความหมายของการแต่งหน้าให้เกิดความสมบูรณ์ทางการสื่อสารขึ้น ทั้งนี้ความสัมพันธ์ระหว่างการแต่งหน้าล้วนมีความสัมพันธ์ในลักษณะปฏิบัติสัมพันธ์แบบปฏิบัติสัมพันธ์แบบพึ่งพา (mutualism) แยกออกจากกันไม่ได้ต้องอยู่ร่วมกันไปตลอด เพื่อนำไปสู่การให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน (Mutual understanding) ของสมาชิกในสังคม

### ข้อเสนอแนะการวิจัย (Research Suggestions)

การวิจัยนี้เป็นวิเคราะห์การสื่อสารด้วยการแต่งหน้าของร่างทรงในพิธีกรรมรำแม่สะเองเท่านั้น ผู้วิจัยขอเสนอแนะสำหรับผู้สนใจในการศึกษาถึงพิธีกรรมการรำรำที่มีความเกี่ยวข้องกับการเข้าทรงที่ถูกนำมาใช้ในการบำบัดรักษาสมาชิกในชุมชน เพื่อศึกษาวิธีคิด คติความเชื่อ และธรรมเนียมปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเพียงการสื่อสารด้วยการแต่งหน้า ทว่ามิได้ศึกษาในประเด็นการสื่อสารด้วยเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับที่สามารถช่วยเสริมสร้างและเติมเต็มความหมายให้แก่ผู้เข้าทรงได้เช่นเดียวกัน การวิจัยนี้จึงเป็นแนวทางการศึกษาในประเด็นการสื่อสารหนึ่งที่สามารถขยายองค์ความรู้ในวงวิชาการและนำไปสู่การพัฒนาในการสร้างสรรค์ผลงานทางการสื่อสารอีกต่อไป

### เอกสารอ้างอิง (References)

- กนกวรรณ รัชก. (2542). การฟ้อนสะเองของชาวไทยภูเขา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2541). การวิเคราะห์สื่อ: แนวคิดและเทคนิค. กรุงเทพฯ : ภาควิชาสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กลีน คงเหมือนเพชร. (2555). วรรณกรรมประเพณี และพิธีกรรม: สารัตถะและการสืบทอด. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.

- เจริญพงศ์ ศรีสกุล. (2550). การออกแบบเนื้อหาส่วนควบและส่วนขยายในสื่อวีดิทัศน์. วิทยานิพนธ์  
ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์  
มหาวิทยาลัย.
- ธีรรัตน์ ลีลาเลิศสกุล. (2558). ที่มาของการแสดงพื้นบ้านอีสานชุด เชิงโปง. กาฬสินธุ์: วิทยาลัยนาฏ  
ศิลปกาฬสินธุ์.
- พนาสินธุ์ ศรีวิเศษ. (2562). ดนตรีประกอบพิธีกรรมตนเองของกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ในเขตอีสานตอนใต้.  
วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. 11(1), 83-98.
- วริยา นาคจิรังกูร. (2541). การวิเคราะห์ภาพถ่ายบุคคลเชิงตรรกะการบริโภคของโบตริยาร์ด. กรุงเทพฯ:  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วีระ สุดสังข์. (2542). การเล่นเกมของชาวกูยศรีสะเกษ. วารสารเมืองโบราณ. 26(1), 105-108.
- วุฒินันท์ สุนทรขจิต. (2551). ร้านอาหารญี่ปุ่นสมัยใหม่: พื้นที่การสื่อสารความหมายอัตลักษณ์และความเป็น  
ญี่ปุ่น. วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสื่อสารมวลชน คณะวารสารศาสตร์  
และสื่อสารมวลชน. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศิริรัตน์ ไชยศิวงมกล และคณะ. (2565). แม่สะเอง: ความสัมพันธ์ของพิธีกรรม ความเชื่อ และนาฏกรรม.  
วารสารสถาบันวิจัยฟิลิปปิน. 9(2), 191-205.
- Fiske, J. (1990). *Introduction to Communication Studies*. London and New York: Routledge.
- McLuhan, M. (1964). *Understanding media: The extensions of man*. New York: McGraw-Hill.